

Efervescența mișcării pentru școlile naționale ce a cuprins perioada postrevoluționară pașoptistă, precum și deziluziile generate de refuzul statului de a asigura baza materială a funcționării școlilor îndeosebi a celor de rang inferior, a determinat concentrarea eforturilor românești spre crearea unor școli proprii.

În multe privințe, în zona năsăudeană, situația era deosebită de ansamblul Transilvaniei deoarece aici baza materială era pusă cu decenii în urmă prin instituțiile create de statutul austriac.

După desființarea Regimentului de graniță și cu ocazia introducerii administrației civile s-a pus cu acuitate și problema apartenenței fondurilor grănicerești care reprezentau „de jure”, proprietatea foștilor grăniceri. De altfel, însuși guvernatorul Transilvaniei, Ludovic Wohlgemuth prin ordonanța din 18 februarie 1851, arată că fondul de „mondire” și fondurile școlare comunale au fost proprietatea comunelor grănicerești și acestea sunt în măsură să hotărască destinația acestora¹. Totuși administrația civilă a început să le perceapă ca o avere erarială, ceea ce a dus la o împotrivire a populației grănicerești. În acest sens reprezentanții celor 44 de comune au fost chemați să-și exprime poziția față de situația creată în adunarea din 13 martie 1851², unde s-a hotărât ca:

- munții să rămână împărțiți între comune ca mai înainte și comunele să-i folosească în viitor ca mai înainte, pentru pășunatul vitelor. Trei munți: „Crăciunelul”, „Dosul Stânișoarei”, „Poiana Rotundă”, urmau să fie dați în arendă, iar veniturile încasate urmau să intre în fondul de burse;
- fondurile școlare urmau să rămână și pe mai departe alocate scopului pentru care au fost înființate;
- fondul de monture, în valoare de 27000 florini depus spre păstrare în hârtii de valoare la stat cu o dobândă de 5%, urma să rămână întreg acolo, iar din dobânzile cuvenite să se repartizeze burse pentru fii grănicerilor care vor urma să studieze la școlile mai înalte.

S-a hotărât ca aceste fonduri să fie administrate de către **Comisia Grănicerească**, alcătuită din 8 persoane. La adunarea Comisiei Administrative a Fondurilor din 2 august 1851, a fost ales Comitetul format din câte un reprezentant al celor 12 companii, sub președinția vicarului Macedon Pop.

Perioada următoare a fost caracterizată de numeroase memorii și petiții adresate împăratului și ministerelor de resort pentru recăștigarea averilor grănicerești, și de abia în ședința din 2 august 1860 s-a ales un nou Comitet și s-a întregit Comisia Administrativă, președinte fiind ales vicarul Grigore Moisil. În timpul ședinței s-a luat în discuție prezentarea unei petiții, în care erau aduse argumente de ordin istoric și juridic în favoarea revendicărilor foștilor grănicerești, petiție prezentată împăratului la 13 decembrie 1860³.

Datorită stăruinței lui Vasile Nașcu, petiția năsăudeană a primit aviz favorabil din partea ministrului Plener, iar prin rescriptul imperial din 27 august 1861 li s-au recunoscut grănicerilor toate drepturile asupra averilor avute înainte de înființarea regimentului de graniță.

Reprezentanții grănicerilor s-au întrunit la Năsăud în 27-28 septembrie și 5-6 octombrie 1861 și apoi în 13-14 septembrie 1862 și au adoptat „**Învoirea**” prin care s-a decis ca fondurile să nu se împartă între localități ci să se administreze în comun pentru scopuri școlare. Potrivit „**Învoirii**” semnate de aceștia „Fondul de provente” lua denumirea oficială de „Fondul Școlar Central”, în el fiind incluse $\frac{3}{4}$ din dreptul regaliene ($\frac{1}{4}$ rămânea în casele comunale pentru alimentarea fondurilor locale). El era atribuit întreținerii „de institute de învățământ și educative”, menționându-se cele 5 școli foste triviale, Școala Normală și cea de Fete din Năsăud, la care se adaugă un liceu și un internat⁴.

1 Nestor Simon, *Vasile Nașcu, viața și faptele lui*, Năsăud, 1911, p. 34.

2 Virgil Șotropa, *După revoluția din 1849*, în „Arhiva Someșeană”, nr. 7, 1927, p. 22.

3 Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 173-176.

4 Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Administrația fondurilor grănicerești*, d. 52, f. 184 (în continuare ANBN).